

« էր երևանայ բերդին վրայ և ը որն
« առեալ էր զբերդն և շինեաց և նորոշ
« զեաց զեկեղեցին, ժամատնով և խցերով
« և սրահով, ամենայն ինչ յարմար շէ-
« նեալ, Եւ փրկիպոս կաթուղիկոսն յայն
« ժամ ի տեղս հանդիպեալ եպիսկոպոսն
« ժամանակին և զեկեղեցին Նայ է օրհներ
« և օծեր, ԹՎին ՌՃՁԶԻՆ (1086 + 551
« = 1637) և զառաջին Մկրտուիւնն
« Պետրոս չալապին է մկրտած, և յետ
« ժամանակաց ի ԹՎին Ռ. Ճ. Ժ. Ա. ին
« (1111 + 551 = 1662), ի ծովացեալ
« մեղաց մերոց նախանձեցան տաճիկքն,
« և հրաման բերին սուլթան մահմանաւն
« և առեալ զեկեղեցին աւերեցին. և սրահի
« տեղն մէսշիթ շինեցին և եկեղեցու տեղն
« աւեր անաց մի կողմն, իբրև զորմ ի մէջ
« տան և եղև մեզ բազում կսկիծ, և
« մնաց ժամանակ ինչ այնպէս. և յետ
« ժամանակաց զօրացաւ ֆէրզուլահն և
« զնաց ի մեծ քաղաքն և անդ մեծագոյն
« փառաց հաս, և առաքեաց ֆէրման որ
« շինեն մեծ ճամփ, և արշտակեցին և տուն
« մեր և քանդեցին...» (Կիսատ):

*

Յիշատարարանիս պատմութիւնը այս-
պէս ցոյց կու տայ մեզի, թէ Կարնոյ Ս.
Ստեփանոս Եկեղեցին իւր աւերակ վիճա-
կէն կը յառնէ շնորհիւ Հալէպցի Խօճա
Սանոսին, 1627 թուին, Կ'օրհնուի փի-
լիպպոս կաթուղիկոսէն 1637ին և յետոյ
նորէն կը քանդուի 1662ին:

Եւ բժշկարանիս ընդօրինակութեան
Թուակնը (1647) կը տեսնանք որ շատ
հեռու է Ս. Ստեփանոսի օծման ժամա-
նակէն (1637), բայց պէտք է ընդու-
նիլ, թէ այս Յիշատակարանը ազուցուած
է բժշկարանիս մէջ 1662էն շատ վերջը:

Տօթ. ՎԱՀԱՄ Յ. ԹՈՐՈՍՏԵԱՆ

Վեհեոյի — Ս. Ղազար

1 փետրուար 1923

(Շարունակելի)

ԼԵՃՈՒԱՐԻՏԱԿԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՆՈՐ ԲԱՌԵՐ

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ ԹՂԹԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

(տգ. Աղեքսանդրապոլ 1910)

(Շար. տես բազմ. 1924, էջ 107)

89. Վանգ. Ոչ զանց արարից զՄես-
սրեմեանն սանէ, զորմէ ասեն երիցս հա-
զարաց ցոյց և եղջերուաց անյօշել կեն-
դանոյն ի վերայ եղեալ Հիփեստեայ, ի
ճայթոյն վանդիցն ուսուցման պատասխելոյ
պայթման մորթոյն նշանակեալ, առ ժա-
մայն լափէլ մաքրէր զսանն (էջ 228):
— Առասպել մը կը պատմէ՝ թէ կաթնան
կրակին վրայ դրեր են, հազար ցիւռ ու
եղջերու առանց կտորելու մէջն են լեցու-
ցեր և անմիջապէս որ մորթեբը սկսե-
ր են պատտարի ու ճարճատեղ, դիւցազնը
բողեպալէս բոլորը կերեր ու կաթնան
մաքրեր է: Վանգ հոս անշուշտ « վան-
դիւն, ժայն» բառն է, բայց կրնայ ըլլալ
նաեւ վանգ «սկոր» բառը, որու մասին
տես իմ Հայ. Նոր բառեր Տիմոթ. Կուզի
մէջ, էջ 99:

90. Տարմական տես թ. 15:

91. Տեւեղի, անսորյգ բառ. իսկ
Թանձրագոյն օդոյն իբրու զի տեղեցի
մածուցեալ միով Թաղկեալ, ոչ Թորեցու-
ցանէ զբեղեկեանն արփի փեռեկն, զի
զնպատակ զբօշակաց զկաւարացն տեսցեն
(էջ 62): Հատուածիս նախորդ մասերը
տես թ. 16 և 69: Կը նկարագրէ փոթորիկ
մը ծովին վրայ՝ ուր ալիքները կարծես
բարանով ու պարսաքարով կը կուրին
նաւին հետ, « իսկ օդը՝ տեւեղիի նման
խտացած ու Թանձրացած՝ չի թողոր որ ա-
րեգակին լոյսը Թափանցէ, որպէս զի զեկա-
վարներուն պարզած դրօշակը տեսնուի »:

92. Տիւթական, տիւթիկ, Կաշկանդեալ
կշկուռու և ընդելուզեալ հիւսակս ատտի-
կեցի տիւթիկան յիմուձն եպիդիմիական
մակամտածութենէ (էջ 125), Հիկէն իբրոս

յախանս կայծին դժուարագիծ և իբրու ի պողովատան տիմին՝ Եմանն և Բասարյան. քանզի սորա ականաւոր և մզնատեսակ համանախն նշուիրցն (էջ 203). ծառն ծառացեալ ի Տեսանէ ասացեալ տիմին է տառս (էջ 20. այլ ձ. տիմենէ տառս)։ — Ասոնց հետ կրնայ համեմատուիլ յն. τῆμος «մեծագին», βῆσανկազին, արժանաւոր, պատուական», τιμήεις, τιμήεν «թանկագին, պատուաւոր», τιμή «յարգ, գին, արժանիք»։ Այս իմաստները շատ յարմար են առաջին երկու վկայութեանց (ընտիր ոճ կամ թուի), իսկ երրորդը շատ փոխաւորական է։

94. Տիմեան «տանձի տեսակ մը»։ վկայութիւնը տես թ. 45 (այլ ձ. տիկնեան)։ Բայց ես կը կարծեմ որ զտանն տիկնոց պէտք է կարդալ զտանն ստիկնեան. և ասոր ապացոյց ունիմ յաջորդ յայտմանէ ձայնակնոյ եզակին, փոխանակ յայտնուել։ Այս սրբաբնութեամբ բառը կը զտանայ տիկնեան և կը նշանակէ «ստինքի ձեւ ունեցող», որուն համաձայն կու գայ նաև յաջորդ կոմպարիւթ բառը։

94. Տոյ «մարմինին մէջ արտադրուած հեղուկները, sécrétion»։ այս բառին համար երկու պատուական օրինակ ունի Մազ. Խնդրէ զցաւազնոտան և զանախորժան ախորժակս, մթերեալ յինքեան զհամաւ, քամուածն և զտոգն և զափոռողիտականս ... (էջ 6). Միայն ջերմինս և կծուինս տայ կերակրել տկարացելում, զի զտոգնն հատցէ ի խոնարհ և օգնականութիւնն անհ. կին կողման և փայծղան» (էջ 135. ջերմ հիւանդութեան բուժման համար կ'ըսէ, երբ իրօք որ փայծղալ՝ որ մարմնին ձախ կողմէ է, կ'ուռի և կը ցախի)։ Այս վկայութիւններէն շատ պարզ կ'երեւայ տոյ բառին նշանակութիւնը և մենք ալ մեր խօսքը պիտի վերջացնէինք հոս, եթէ աւելի կարեւոր խնդիր մը չծագէր։

Նոր Հայկազեան բառարանի հեղինակները իրենց գործածած ձեռագրին մէջ՝ առաջին վկայութեան տոյ բառին փոխարէն ունեցեր են տոյ ձեւ և չանդրադառնալով երկրորդ վկայութեան տոյ ձեւին, երկուքը

իրեւ առանձին առանձին բառեր նշանակած են։ Այսպէսով ձեւացեր է տոյ «բաւոյց, դիրտ» անգոյ բառը, զոր ՆՀԲ ստուգաբանութենէ կը կցէ տիւմ և տոյուն բառերուն։ Բայց որովհետեւ տոյ առանց ձայնաւորի ալլանդակ ձեւը հայերէն բառի կերպարանք չունի, Առձ. Բառ. դարձուցեր է տիւ կամ տոյիւ։ Սխալած եմ ես ալ, երբ՝ հիմնուելով այս անստոյգ աղբիւրներուն վրայ, տիւ, տոյիւ, տոյ, տրոյ անգոյ բառերը կցած եմ տիւն «շարժել» արմատին (տես իմ Հայ. նոր բառեր Տիւմթ. Կուզի մէջ, էջ 103)։ Մագիստրոսի նոր ընթերցումածը բոլորովին կը ջնջէ այս բառերը և նոր վկայութիւն մը կ'աւելցնէ տոյ բառին, որուն անանցներն են տոյի իսիւք. յոր. տոյուկ, տոյուն «թուք» Յոր. Լ. 19, փիւ. այլաբ. Պտմ. աղէքս. պաւհուած մինչև այսօր Նոր-Նախիթեանի բարբառին մէջ դօրոյց «մաղաս» ձեւով։

95. Մարայական. անստոյգ բառ. վկայութիւնը տես թ. 33։ ՆՀԲ և ԱԲ կը մեկնեն «բարունական»։

96. Յարի «վայրի բոյս մը՝ որուն տեւրեններէն ձգնաւորները հաց կը պատրաստէին»։ Եւ ոմանց ի տեւրեղ ցաւույ և ի կորզոց հիւնից աղացեալ թրէին, յարեգակնային տապոյն արարեալ բլթիս և այն իսկ էր նոցա կերակուր և ոչ հաց (էջ 138)։ Այս բառը ունին ՆՀԲ և ԱԲ. միայն ցարի ձեւով. այսպէս է եղեր Մագիստրոսի իրենց ունեցած ձեռագրին ընթերցումածը. կոստանեանի գործածած ձեւագիրներուն մէջ տարբերութիւն չկայ և բոլորն ալ հաւասարապէս ունին ցարի։ Ալիշան (տես Հայերուական § 3007) արդէն կասկածած էր՝ որ բառս գուցէ սխալ գրչութիւնն մը ըլլայ՝ փոխանակ ցարի կամ ցարի։ Նոր հրատարակութիւնը կը ջնջէ ցարի անգոյ բառը և կը հաստատէ ցարի, մանաւանդ որ այս ձեւը կենդանի է դեռ կովկասեան քանի մը գաւառականներու մէջ։

97. Փարայ. անստոյգ բառ. վկայութիւնը տես թ. 42։

(Շարունակելի)

Հ. ԱՅՏԱՅԱՆ